

РОЗДІЛ 4. ФІНАНСИ. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК. МАРКЕТИНГ

УДК 657.665.6

Пилипів Н. І., П'ятничук І. Д.

БЮДЖЕТУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА НАФТОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджено сутність процесу бюджетування та його впровадження в систему управлінського обліку. Розглянуто особливості бюджетування на нафтопереробних підприємствах. На основі отриманої інформації запропоновано порядок формування бюджетів на нафтопереробних підприємствах.

Ключові слова: бюджетування, бюджет, управлінський облік, організаційна структура, виробнича структура, нафтопереробні підприємства.

I. Вступ. Розвиток ринкових відносин та підвищення рівня конкуренції значно підвищують вимоги до облікового забезпечення діяльності підприємств. Цим пояснюється необхідність ведення управлінського обліку, основними функціями якого є планування, організація, аналіз і контроль.

Процес планування діяльності підприємства і його структурних підрозділів можна представити як бюджетування, який є важливою складовою управлінського обліку.

В сучасній економічній літературі немає єдності думок щодо визначення сутності та місця бюджетування в системі управління.

Більшість вітчизняних і зарубіжних вчених під терміном "бюджетування" розуміють процес розробки, складання та затвердження бюджету. Проте, це тільки одна складова системи бюджетування, яка має назву бюджетне планування, яке потребує виконання бюджету та здійснення контролю шляхом порівняння показників обліку із відповідними плановими.

Тому, для ефективного процесу управління необхідно створити таку систему бюджетування, яка би включала бюджетне планування, облік виконання бюджету та бюджетний контроль і враховувала специфіку галузі [1, 7].

Вивченню проблем бюджетування діяльності підприємств присвятили свої наукові праці такі вітчизняні і зарубіжні фахівці, як Голов С., Нападовська Л., Жамойда А., Смачи-

ло В., Оліфірова Ю., Онищенко С., Тарасюк М., Шеремета О., Чибісов Ю., Мельник О., Апчерч А., Бень Т., Білик М., Бланк І., Бочаров В., Бутинець Ф., Гамаюнов В., Голов С., Довбня М., Жамойда О., Зятковський І., Кисельова Т., Ковтун С., Кузьмін О., Немировський І., Самочкін В., Онищенко С., Савчук В., Старожукова І., Хан Д., Хруцкий В., Чумаченко М., Щіборш К. та інші.

Здійснення процесу бюджетування характеризується рядом особливостей, які залежать від сфери та цілей діяльності підприємств, їх організаційної структури тощо. Тому, вивчення питання бюджетування у нафтопереробній галузі, яка являється однією із стратегічних галузей національної економіки, потребує подальшого наукового дослідження.

II. Постановка завдання. Метою написання статті є дослідження сутності бюджетування в системі управлінського обліку на нафтопереробних підприємствах із врахуванням їх організаційної та виробничої структури діяльності, особливостей галузі з метою здійснення контролю за ресурсами.

III. Результати. У публікаціях різних авторів бюджетування представлено як «процес становлення і виконання бюджету», що, на думку деяких науковців, є найбільш точним визначенням даного поняття [2, 338].

Крім цього, бюджетування слід розглядати як управлінську технологію, яка реалізується через такі послідовні етапи: бюджетне планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання.

Основною метою системи бюджетування є зростання економічної ефективності та зміцнення фінансової стійкості підприємств за допомогою координації діяльності всіх його структурних підрозділів, спрямованої на досягнення бажаного кінцевого результату.

Сам процес бюджетування охоплює розроблення бюджетів різних видів на підприємстві; побудову в організаційній структурі управління органів, які займатимуться бюджетуванням;

формування положень щодо стимулювання розробників та виконавців бюджетів; перевірку та оцінювання результативності функціонування бюджетної системи на підприємстві; усунення недоліків та відхилень, що виявлені у процесі бюджетного контролювання, на основі забезпечення необхідних регулювальних заходів [3, 10].

У процесі бюджетування виділяють два аспекти: управлінський та обліковий.

Управлінський аспект є ключовим, оскільки відправною точкою бюджетування виступає стратегія бізнесу, стратегія діяльності підприємства на перспективу. З цієї позиції бюджетування використовують для досягнення стратегічних цілей підприємства шляхом розробки перспективних (довгострокових) прогнозів. Такий підхід передбачає:

1) встановлення цілей діяльності підприємства (що виробляти, в якому обсязі, де продавати, яку частку на ринку необхідно завоювати, скільки це буде коштувати, якого рівня росту обсягів виробництва необхідно досягти тощо);

2) координацію дій окремих структурних підрозділів і служб для досягнення поставлених цілей, зокрема:

- підготовку та аналіз різних параметрів (часу, витрат тощо);
- оцінку джерел фінансування як основних, так і необхідних допоміжних;
- аналіз доцільності прийняття альтернативних дій [2, 338].

Суть облікового аспекту бюджетування полягає у розробці зведеного кошторису, який дозволить оптимізувати витрати з врахуванням запасів матеріалів і готової продукції, не створюючи при цьому нестачі в обсягах виробництва продукції. З цією метою вирішується питання про те, які ресурси і в якому обсязі необхідні, для чого розробляється ціла серія різноманітних операційних бюджетів, зокрема, використання матеріальних і трудових ресурсів, загальновиробничих витрат, витрат на збут тощо [2, 340].

Розглядаючи бюджетування як інструмент управління, слід зазначити, що ефективність його залежить від злагодженої роботи таких його складових: бюджетної структури, системи, моделі та процедури.

Зокрема, бюджетна структура це – набір об'єктів бюджетування, тобто одиниць, для яких мають формуватись окремі бюджети. Си-

стема бюджетування включає перелік бюджетів підприємства та їх показників. Модель бюджетування визначає порядок розрахунку кожного бюджетного показника та загальну схему консолідації бюджетів різних рівнів. Процедура бюджетування відображає організаційний аспект щодо механізму бюджетування та передбачає встановлення термінів виконання, відповідальних осіб та послідовність реалізації окремих етапів бюджетного процесу [4, 8].

Оскільки об'єктами бюджетування є структурні підрозділи підприємств, які формують рівні управління та мають відповідні взаємозв'язки між собою, тому для нормального функціонування і повноцінного управління їх діяльністю необхідно сформувати таку організаційну структуру, яка б дозволила здійснювати ефективне управління ними.

Розглянемо схему організаційної структури нафтопереробних підприємств, яка наведена на рис.1. Її особливість полягає в об'єднанні однорідних відділів та виокремленні тих, які притаманні даній галузі, у підрозділи. Поряд з традиційними відділами в структурі таких підприємств мають місце також відділи капітального будівництва, генплану, переробки відходів, автотранспорту, лабораторії, матеріально-технічного забезпечення і комплектації та технічно-інженерний підрозділ, що потребує особливої уваги з погляду управління та фінансування.

Крім того, що організаційна структура нафтопереробних підприємств має забезпечити реальне управління бізнесом, яке б дозволяло ефективно реагувати як на зміну ринкових умов і потреб споживачів, так і на зміну стратегічних та тактичних цілей підприємства, вона також виступає основою розподілу обов'язків та підпорядкованості у процесі бюджетування.

Одночасно із організаційною структурою підприємств при здійсненні бюджетування формують фінансову. Цим пояснюється наголос в процесі бюджетування на управлінні саме фінансовими ресурсами.

Фінансова структура підприємства – це сукупність сфер відповідальності підрозділів за фінансові показники їх діяльності, такі як доходи та витрати, загальні фінансові показники, які розподілені між структурними підрозділами підприємств, і виступають самостійними об'єктами бюджетування та обліку. На основі розподілу сфер відповідальності за фінансові показники виділяють центри фінансової відповідальності.

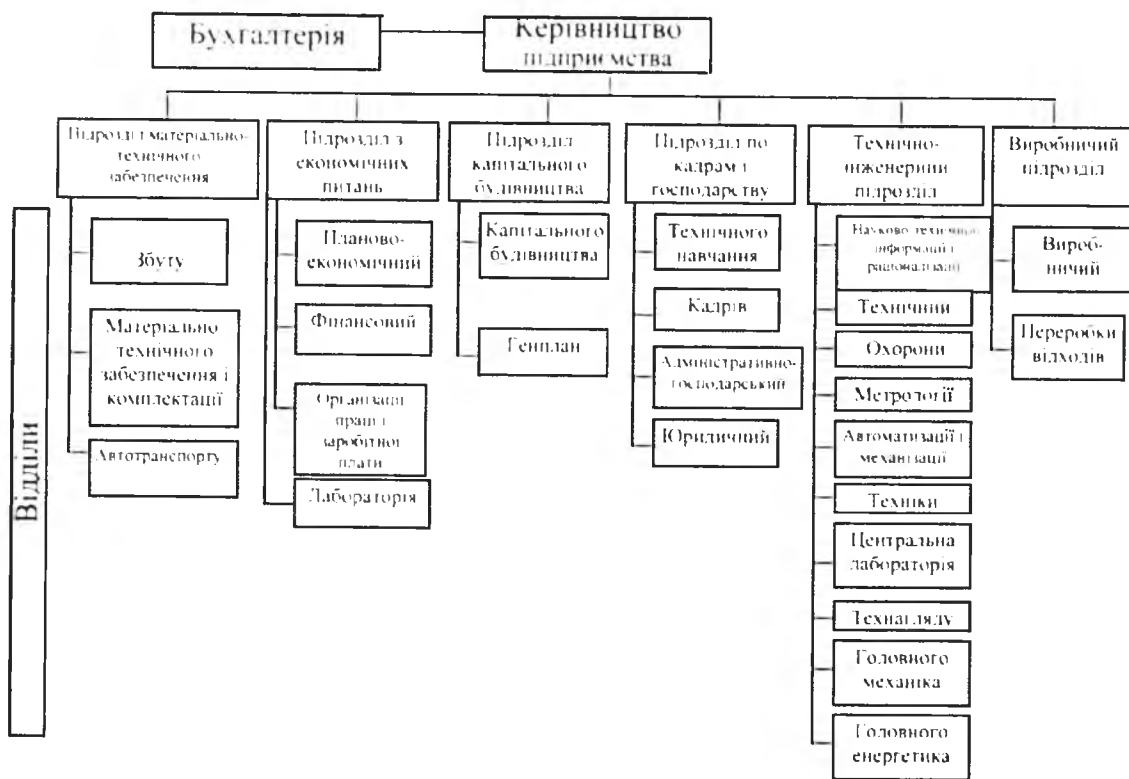

Рис. 1. Схема організаційна структура нафтопереробного підприємства

* Джерело: складено на основі [5, 286].

Центр фінансової відповідальності – це структурний підрозділ чи група підрозділів, що здійснюють операції, які мають безпосередній вплив на прибутковість, а також відповідають перед керівництвом за реалізацію поставлених цілей і дотримання рівня витрат у межах встановлених бюджетних показників.

Розрізняють їх класифікацію за такими ознаками: рівнем управління, обсягом повноважень та відповідальності, завданнями і функціями, відповідністю місцям виникнення витрат, місцем в ієрархії центрів відповідальності, відношенням до внутрішнього господарського механізму.

Оскільки при впровадженні бюджетування на підприємстві виникає необхідність перегляду його організаційної структури, тому можливі такі варіанти зміни фінансової структури:

- реформування організаційної структури із зміною підпорядкованості структурних підрозділів та посадових осіб;

- формування фінансової структури на основі організаційної з покладанням на керівників відділів відповідальності за виконання бюджетів;

- модифікація організаційної структури з об'єднанням деяких структурних підрозділів в один центр фінансової відповідальності

(ЦФВ) або навпаки декілька ЦФВ відносяться до структурного підрозділу.

Найбільш поширеними є ситуації, коли центри фінансової відповідальності виступають об'єктами бюджетування.

Від вибору об'єктів бюджетування в подальшому залежатимуть: види бюджетів, що будуть використовуватись; форми бюджетів; порядок консолідації бюджетів різних рівнів; порядок підготовки, виконання, коригування бюджетів [4, 7].

Сам бюджет підприємства (установи, організації) – це внутрішній документ, представлений у формі відображення витрат і/або доходів об'єкта бюджетування (підприємства, підрозділу, центру відповідальності), що складається на певний період шляхом багатоваріантного аналізу діяльності підприємства. І ефективність використання бюджетів підприємства безпосередньо залежить від обраних методів їх розробки, які повинні максимально враховувати особливості діяльності підприємства [4, 5].

Слід зазначити, що формування бюджетів необхідно здійснювати на засадах таких основних принципів, які доцільно об'єднати у три групи: принципи побудови бюджетів (системності, збалансованості, інтегрування, опти-

мальності, альтернативності тощо), принципи функціонального призначення бюджетів (цілеспрямованості, координування, цільового використання ресурсів підприємства та інші), принципи змістового наповнення бюджетів (інноваційного спрямування, забезпечення соціального розвитку, забезпечення потреб поточної діяльності організації, формування і розвитку маркетингових комунікацій, оптимізації фіскальних платежів тощо).

Однак, забезпечення реалістичності бюджетів значною мірою залежить від вибору методів бюджетного планування, тобто способів та прийомів формування бюджетів на підприємстві [3, 11].

За призначенням виділяють головний (генеральний) бюджет і операційний бюджет (окремі кошториси). Бюджет, який охоплює всю діяльність підприємства на майбутній період, називається генеральним бюджетом (або головним кошторисом). Його мета полягає в об'єднанні кошторисів різних підрозділів і видів діяльності на основі сумування операційних бюджетів для складання загального (фінансового) кошторису підприємства на звітний період.

У результаті складання генерального бюджету розробляється: бюджет (кошторис) грошових коштів, бюджет прибутків і збитків, баланс.

На відміну від форм бухгалтерської фінансової звітності форми бюджетів не стандартизуються, а визначаються цілями та об'єктами планування, характером і обсягами діяльності підприємства, а також рівнем кваліфікації розробників.

На основі бюджету продажу розробляється бюджет виробництва (виробничий бюджет). Для складання бюджету виробництва у грошовому вираженні необхідним є визначення сукупних витрат на прогнозований обсяг виробництва.

Серед бюджетів, які мають відношення до виробничого процесу у частині його організації, управління і обслуговування, важливе місце займає бюджет адміністративних (управлінських) витрат. Він є найбільш складною частиною бюджетної процедури і являє собою деталізований перелік адміністративних, консультативних, податкових та інших витрат. У більшості випадків він відображає кошторис постійних витрат за статтями витрат.

Можна стверджувати, що мета розробки операційних бюджетів зводиться до створення бюджету (прогнозу) Звіту про прибутки і збитки.

Створення фінансового кошторису полягає у розробці бюджету капітальних вкладень, бюджету грошових коштів і бюджету (прогнозу) бухгалтерського балансу. Однак, сам взаємозв'язок операційних і фінансового бюджетів проявляється в структурі генерального бюджету (загального кошторису) [2, 340].

Не дивлячись на те, що процес бюджетування є складним і трудомістким, кошторисний підхід в управлінні має суттєві переваги, оскільки дозволяє коригувати допустимі варіанти дій підприємства і його структурних підрозділів до того, як буде прийнятий кінцевий варіант генерального бюджету. При такому підході процес бюджетування є основним інструментом управлінського контролю.

Взагалі, однією із основних цілей бюджетування в системі фінансового планування на підприємствах є своєчасне і бездефіцитне забезпечення, в першу чергу, основної діяльності, грошовими коштами, прозорості фінансових потоків і фінансових результатів із врахуванням особливостей галузі.

Тому, нами запропонована схема виробничої структури основної діяльності нафтопереробних підприємств у межах виділених секторів, яка наведена на рис. 2 і є характерною для них.

Вважаємо, що наявність основного сектору, допоміжного, обслуговуючого та побічного секторів, ускладнює не тільки розподіл витрат між ними, але і процес руху та розподілу грошових коштів при складанні загального бюджету нафтопереробного підприємства.

Ми згодні із твердженнями щодо важливості виділення п'яти етапів при організації системи бюджетування на підприємствах, зокрема:

- 1) аналіз системи планування на підприємстві;
- 2) побудова фінансової структури підприємства;
- 3) визначення аналітичних розрізів;
- 4) формування бюджетної моделі підприємства;
- 5) впровадження бюджетної моделі на підприємстві [6, 137].

Одним із важливих етапів є формування бюджетної моделі, яка запропонована нами для нафтопереробних підприємств і відображена у вигляді схеми на рис. 3.

Сам процес складання бюджетного балансу вимагає чіткої координації дій усіх структурних підрозділів підприємства для досягнення поставленої мети та контролю за витратами.

Рис. 2. Схема виробничої структури основної діяльності нафтопереробного підприємства

* Джерело: складено на основі [5, 28].

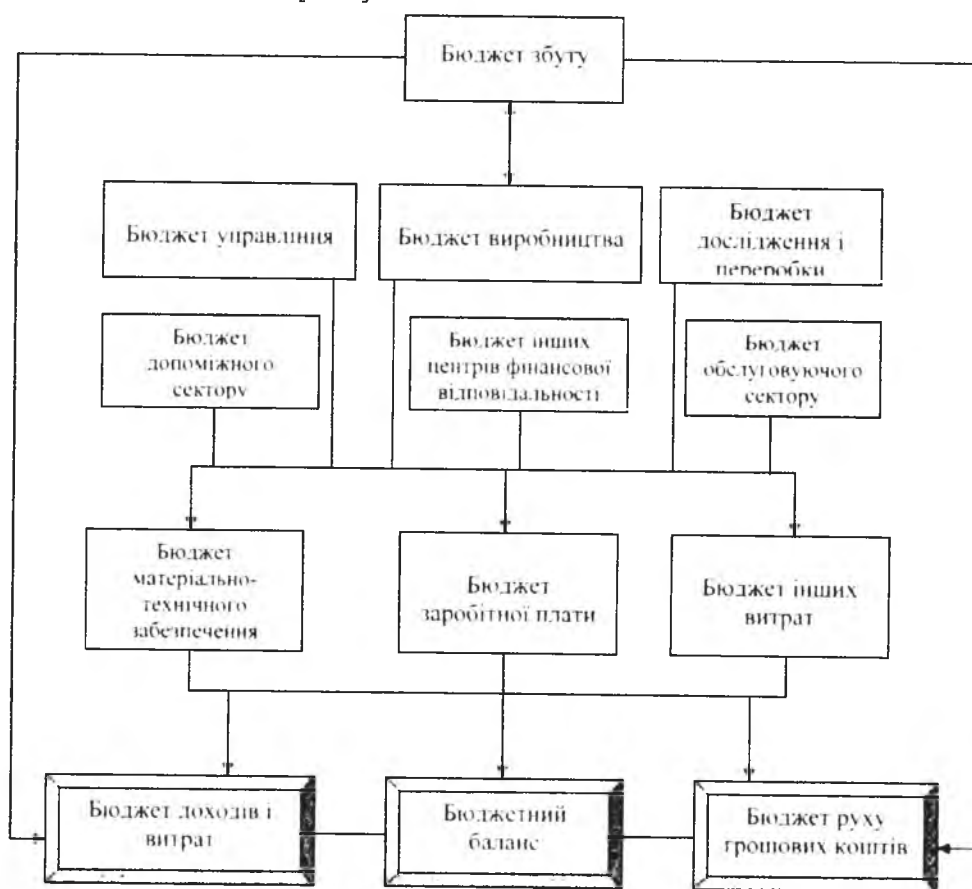

Рис. 3. Схема формування бюджетної моделі на нафтопереробних підприємствах

* Джерело: складено на основі [1, 11].

Запропонована система бюджетування дозволить підвищити оперативність та аналітичність облікової інформації управлінського обліку, тим самим активізуючи діяльність структурних підрозділів нафтопереробних підприємств в частині здійснення ефективного бюджетного контролю за витратами.

IV. Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що бюджетування як складова управлінського обліку є складним інструментом (механізмом) управління, який має свою структуру, систему, методи, підходи та етапи.

Дослідження сутності бюджетування в системі управлінського обліку показує, що ефективність функціонування даної технології управління залежить від особливостей галузі, організаційної і виробничої структури діяльності нафтопереробних підприємств з метою здійснення контролю за витратами та досягнення поставленої мети.

1. Чибісов Ю. В. Бухгалтерський облік виробничої діяльності в системі бюджетування: теоретико-методичні основи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Ю. В. Чибісов ; Держ. академ. стат., обліку та аудиту Держкомстату Укр. – Київ, 2008. – 22 с.

УДК 330.45

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ

У статті проаналізовано основні підходи до визначення та класифікації кредитного ризику. Запропоновано систему класифікації кредитного ризику на основі врахування зовнішніх та внутрішніх чинників і поняття кредитної події.

Ключові слова: кредитний ризик, класифікація ризику, кредитна подія, дефолт, кредитний рейтинг, кредитний спред, кредитоспроможність.

I. Вступ. Жорстка фінансова криза, яка супроводжується резонансними дефолтами фінансових компаній по цілому світі, безперечно зумовила перегляд основних постулатів сучасного банківського ризик-менеджменту. Потребують перегляду також саме поняття кредитного ризику та системи його класифікації, яких на сьогодні розроблено надзвичайно багато, що не сприяє його коректній ідентифікації та управ-

2. Попович В. Бюджетування в системі управлінського обліку / Наукові записки: Збірник наукових праць кафебри економічного аналізу ТНЕУ. – 2006. – № 16. – с. 338-342.

3. Мельник О. Г. Бюджетування в системі управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. Г. Мельник ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2004. – 28 с.

4. Шеремета О. В. Механізм бюджетування витрат операційної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «економіка та управління підприємствами (машинобудування)» / О. В. Шеремета ; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2009. – 18 с.

5. Бренц А. Д. Организация, планирование и управление предприятиями нефтяной и газовой промышленности : учебник для вузов / Под ред. А. Д. Бренца, В. Е. Тищенко. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Недра, 1986. – 511 с.

6. Баландина А. Построение системы бюджетирования в холдинговых структурах / Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 296. – С. 134-140.

In the article investigational essence of process of budgeting and his introduction is in the system of administrative account. The features of budgeting are considered on oil-processing enterprises. On the basis of the got information the order of forming of budgets is offered on oil-processing enterprises.

Кишакевич Б. Ю.

ління. Для ефективного управління кредитним ризиком та зниження його негативного впливу перш за все необхідно визначити причини, фактори та специфіку ймовірних загроз, або іншими словами ідентифікувати вид кредитного ризику. У більшості досліджень кредитний ризик охоплює лише оцінку можливості банкрутства контрагента. У статті пропонується враховувати не лише ймовірність самого дефолту, але й можливість погіршення кредитних характеристик позичальника. Такий підхід значно повніше характеризує саме поняття кредитного ризику і, тим самим, дозволяє побудувати більш ефективну модель ризик-менеджменту кредитної установи. Дана проблема є порівняно новою і потребує додаткового аналізу та дослідження.

Мета статті – розроблення нових підходів до визначення та класифікації кредитних ризиків, в основі яких лежить поняття кредитної події.